

Leszek Kopciuch

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0000-0001-9128-697X

e-mail: leszek.kopciuch@mail.umcs.pl

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/RF.2025.033>

Stanisław Jedynek: historyk etyki i myśli społecznej, badacz filozofii krajów Europy Środkowo-Wschodniej

Biogram i praca akademicka

Stanisław Jedynek urodził się 12 kwietnia 1939 roku w Charsznicy koło Miechowa, kilkadziesiąt kilometrów od Krakowa. Egzamin dojrzałości zdał w Liceum Ogólnokształcącym w Miechowie. Od roku 1958 studiował filozofię na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie miał szczęście spotkać takie znaczące postaci polskiej filozofii jak Stanisław Ossowski, Kazimierz Ajdukiewicz, Leszek Kołakowski, Marek Fritzhand, Adam Schaff. Studia filozoficzne ukończył w roku 1963, uzyskując magisterium na podstawie pracy *Znaczenie emotywnie a znaczenie deskryptywne* (seminarium prof. Marka Fritzhandy), recenzowała ją Maria Ossowska. Stopień doktora uzyskał w roku 1968 (rozprawa *Spór o naturalizm w etyce*, jej promotorem był Marek Fritzhand, a recenzentami – Ilja Lazari-Pawłowska i Henryk Jankowski. W latach 1963-1968 był zatrudniony w Uniwersytecie Warszawskim, a później w latach 1968-1971 – w Instytucie Nauk Społecznych na Politechnice Warszawskiej. W roku 1971 został zatrudniony w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej, w ówczesnym Instytucie Filozofii i Socjologii. W roku 1978

uzyskał stopień doktora habilitowanego (*Etyka polska w latach 1863-1918*, recenzenci: Marek Fritzhand, Mieczysław Michalik oraz Andrzej Nowicki). Od roku 1979 roku pełnił funkcję kierownika powstałego w tym roku Zakładu Historii Myśli Społecznej, którym kierował do roku 2009. W roku 1988 uzyskał tytuł profesora, a w roku 1994 został mianowany profesorem zwyczajnym. Przez kilka lat pełnił funkcję kierownika pracowni Religioznawstwa i Filozofii Wschodu; w latach 1994-2005 kierował Studium Doktoranckim z filozofii. W okresie 1993-1995 był prodziekanem na Wydziale Filozofii i Socjologii, w okresie 1995-1996 – dziekanem. W latach 1997-2009 (przez trzy kadencje) sprawował funkcję dyrektora Instytutu Filozofii na Wydziale Filozofii i Socjologii UMCS. Wykładał też na Politechnice Radomskiej.

Współpracował z zagranicznymi ośrodkami naukowymi, tj. z Uniwersytetem Lwowskim, Akademią Kijowsko-Mohylańską, Armeńską Akademią Nauk, Uniwersytetem w Preszowie oraz Uniwersytetem w Brnie. W latach 1984-1990 oraz 1996-2002 był członkiem Komitetu Nauk Filozoficznych PAN. Był członkiem Polskiego Towarzystwa Naukowego oraz Lubelskiego Towarzystwa Naukowego. W latach 1965-1975 należał do redakcji „Studiów Filozoficznych”, był też jednym z redaktorów czasopisma „Dialectics and Humanizm”. Był współtwórcą czasopisma filozofów krajów słowiańskich „Sofia”. W roku 1989 został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Orderem Zasłużony dla Lublina (1989), w roku 1996 – Medalem Komisji Edukacji Narodowej, zaś w roku 2014 Złotym Medalem za Długoletnią Służbę. Był również nagradzany Nagrodą Rektora UMCS. Zmarł w roku 2015. Cieszył się powszechnie opinią człowieka nadzwyczaj życzliwego i przyjaznego dla innych, zarówno współpracowników, jak i studentów.

Publikacje, inne osiągnięcia

Na niezwykle bogaty i różnorodny dorobek naukowy Stanisława Jedynaka składa się ponad 600 pozycji, a w tym kilkanaście autorskich monografii naukowych, opracowania redagowane i współredagowane, kilka książek dotyczących problematyki niefilozoficznej, skrypty, opracowania słownikowe, antologie,

przekłady oraz artykuły, które były publikowane zarówno w czasopismach naukowych, jak i popularnych¹. Różnorodną tematykę tych publikacji można uporządkować, wyróżniając kilka bardziej ogólnych kręgów problemowych: 1) filozofia Wschodu; 2) historia zachodniej (głównie anglosaskiej) myśli społecznej i etycznej; 3) polska myśl społeczna, etyczna i aksjologiczna; 4) historia społecznej i etycznej myśli krajów Europy Środkowo-Wschodniej; 5) wybrane zagadnienia systematyczne filozofii społecznej i etyki; 6) kondycja współczesnego społeczeństwa, polityki i kultury jako takiej; 7) filozofia wychowania². Jolanta i Lech Zdybłowie zaproponowali wyróżnienie 4 okresów rozwojowych w naukowym życiorysie S. Jedynaka: 1) filozofia Wschodu; 2) filozofia anglosaska i metaetyka; 3) filozofia społeczeństwa i etyka w Polsce i innych krajach słowiańskich; 4) filozofia wychowania i filozofia polityczna³.

Omówienie treści publikacji Stanisława Jedynaka wymagałoby napisaniu odrębnego i obszernego studium⁴. Ograniczę się tu do kilku tylko przykładów pokazujących różnorodność tych publikacji. W roku 1974 ukazała się monografia *Hume*, w której S. Jedynak był również autorem części przekładów. W roku 1977 została opublikowana w serii „Myśli i Ludzie” *Etyka polska w latach 1863-1918*. Poza czterema rozdziałami na temat polskiej etyki (Etyka pozytywistyczna, Reakcja antypozytywistyczna w etyce, Początki etyki marksistowskiej, Etyka w latach 1895-1918), w *Wyborze pism* opublikowane zostały teksty takich autorów:

¹ Bibliografia prac Stanisława Jedynaka była publikowana w kilku opracowaniach. Por. Lech Zdybel, „Bibliografia prac Prof. dr. hab. Stanisława Jedynaka”, w: *Hominem quero. Studia z etyki, estetyki, historii nauki i filozofii, historii myśli społecznej. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Stanisławowi Jedynakowi*, red. Anna Drabarek i Stefan Symotiuk (Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1999), 11-31; Anna Drabarek, „Stanisław Jedynak”, *Edukacja Filozoficzna* 32 (2001): 174-176; Anna Drabarek, „Stanisław Jedynak”, w: *Polska filozofia powojenna*, red. Witold Mackiewicz, t. 3 (Warszawa: Agencja Wydawnicza Witmark, 2005), 127-130; Jolanta Zdybel, Lech Zdybel, „Bibliografia prac Profesora Stanisława Jedynaka”, w: *Uomo universale. Rozważania o człowieku, społeczeństwie i wartościach poświęcone pamięci Profesora Stanisława Jedynaka*, red. Jolanta Zdybel, Lech Zdybel (Lublin: Wydawnictwo UMCS, Lublin 2018), 21-47 (pełna bibliografia).

² Nieco inne podziały proponują: Drabarek, „Stanisław Jedynak”: 177; Jolanta Zdybel, Lech Zdybel, „Stanisław Jedynak (1939-2015)”, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio I: Philosophia – Sociologia* XL(1) (2015): 134-135.

³ Por. *Uomo universale*, 13.

⁴ Na temat tych publikacji, również w kontekście bardziej szczegółowego omówienia ich treści, por. opracowania wymienione w przypisie 1. Por. też moje opracowanie „Professor Stanisław Jedynak”, *Lumen Poloniae* 1 (2009): 7-17. W niniejszym tekście wykorzystuję jego fragmenty.

Aleksander Świętochowski, Adolf Dygasiński, Eliza Orzeszkowa, Władysław Kozłowski, Julian Ochorowicz, Bolesław Prus, Henryk Struve, Wojciech Dzierżycki, Stanisław Krusiński, Ludwik Krzywicki, Edward Abramowski, Waław Nałkowski, Stanisław Brzozowski, Józefa Kodisowa, Kazimierz Twardowski, Jerzy Kurnatowski, Władysław Biegański, Wincenty Lutosławski i Witold Rubczyński.

W roku 1972 Stanisław Jedynek opublikował opracowanie *Etyka starożytnego Wschodu*, zawierające rozdziały: Nauki moralne starożytnego Egiptu, Moralność i etyka Sumeru, Babilonu i Asyrii, Nauki moralne Fenicji, Izraela i Hetytów, Etyka starożytnego Iranu, Etyka starożytnych Indii, Etyka starożytnych Chin. Z kolei w wydanej w roku 1986 książce *Bogowie, władcy i zwykli ludzie* zawarł szkice poświęcone myśli społecznej starożytnego Wschodu (Chiny, Indie, Bliski Wschód) oraz myśli starożytnej przedplatońskiej społecznej myśli greckiej. Ponadto książka zawiera tekst o myśli społecznej „formacji plemiennych”. We wstępie, podkreślając, że analizowaną myśl społeczną wiąże z etyką, prawem, religią i filozofią, S. Jedynek deklaruje, iż był zainspirowany w tej mierze m.in. takimi badaczami jak Becker i Barnes⁵. Książka, oprócz walorów poznawczych, ma niewątpliwe walory popularyzatorskie. W *Ex oriente lux. Szkice filozoficzno-antropologiczne dla miłośników kultur Wschodu*, obok rozważań na temat filozofii i antropologii Wschodu (starożytnych, jak i współczesnych) i Azji, można znaleźć tłumaczenia baśni tajskich, izraelskich, irackich i starorosyjskich oraz anegdot tureckich.

W skrypcie *Filozofii moralności* (1986) Stanisław Jedynek omówił główne pojęcia i zagadnienia filozofii moralności. Obok prezentacji zagadnień i poglądów formułowanych przez innych autorów przedstawił w nim także własne rozumienie filozofii moralności. Pojawiły się tu m.in. analizy takich pojęć jak wolność i odpowiedzialność, rozumienie dobra, sprawiedliwość, stosunek człowieka do przyrody. W zredagowanej przez S. Jedynaka monografii zbiorowej w języku angielskim *Polish Axiology: The 20th Century and beyond* (2002)⁶ opublikowane zostały artykuły prezentujące najważniejsze koncepcje z obszaru polskiej aksjologii (m.in. Twardowskiego, Tatarkiewicza, Elzenberga, Ingardena i Wojtyły).

⁵ Por. Stanisław Jedynek, *Bogowie, władcy i zwykli ludzie* (Warszawa: Książka i Wiedza, 1986), 8.

⁶ *Polish Axiology: the 20th century and beyond*, ed. by Stanisław Jedynek (Washington: The Council for Research in Values and Philosophy, 2002).

Charakterystycznym i ważnym – co podkreślał również sam autor⁷ – elementem jego dorobku naukowego były opracowania słownikowe: *Mała encyklopedia filozofii*, zawierająca 88 haseł autorskich (red. S. Jedynak), *Słownik pojęć filozoficznych* (red. W. Krajewski, 1996), gdzie S. Jedynak jest autorem 15 haseł; *Słownik etyczny* (red. S. Jedynak, 1990 – pierwsze tego typu polskie opracowanie, zawierające 700 haseł rzeczowych i osobowych); *Mały słownik etyczny* (red. S. Jedynak, 1994) zawierający 69 haseł autorskich; *Etyka w Polsce. Słownik pisarzy* (wydana we Wrocławiu w 1986 roku), wreszcie wydana w roku 2009 *Encyklopedia filozofii wychowania* (red. J. Kojkoł i S. Jedynak), zawierająca 26 haseł autorskich.

W zredagowanej w roku 1985 pracy zbiorowej *Zarys historii filozofii i myśli społecznej w Polsce* opublikował S. Jedynak własne opracowania, tj. „Filozofia i myśl społeczna do połowy XIV wieku”, „Filozofia i myśl społeczna w końcu XIV i w XV wieku”, „Filozofia i myśl społeczna okresu odrodzenia”, „Filozofia i myśl społeczna XVII i pierwszej połowy XVIII wieku”; „Filozofia i myśl społeczna w drugiej połowie XVIII i na początku XIX wieku”; „Marksizm na ziemiach polskich” oraz „Filozofia w Polsce Ludowej”. Z kolei we współredagowanej pracy *Etyka XX wieku* (t. 1) ukazały się autorskie artykuły „Etyka XX wieku”, „Myśl etyczna Clarence’a I. Lewisa”, „Poglądy etyczne Ralpa Bartona Perry’ego”, „Myśl społeczno-etyczna Morisa Ginsberga”, „Poglądy społeczno-etyczne Sidneya Hooka”, „Etyka Tomasza G. Masaryka.

W wywiadzie dla czasopisma „Sofia” S. Jedynak podkreślał wartość i znaczenie, jakie dla niego miały dla niego rozważania zawarte w studium *Naród, społeczeństwo i państwo*, które obok rozdziałów dotyczących poglądów formułowanych przez innych teoretyków (m.in. koncepcje Eugeniusza Romera, Tomasza G. Masaryka, Arthura F. Benthleya, Sidneya Hooka i Karla Mengerera), prezentują również poglądy samego autora. W roku 2012 opublikował studium *Filozofia krajów Europy Środkowo-Wschodniej*, w którym zawarł opracowania - uzupełniające inne już opublikowane teksty – na temat różnych aspektów filozofii Rosji, Ukrainy, Słowacji, Czech, Austrii i Bułgarii.

Nie można też nie zaznaczyć jego aktywności publikacyjnej w czasopismach polonijnych. Przez wiele lat współpracował on z czasopismami „Rota” („Rota. Kwartalnik dla nauczycieli, rodziców i młodzieży poza granicami RP”, a od 1993 roku „Rota. Kwartalnik dla Polonii i Polaków poza granicami RP”) oraz „Wisielka” („Wisielka. Kwartalnik dla nauczycieli szkół polonijnych”). Publikował w

⁷ Por. „O swoim filozofowaniu mówi prof. dr hab. Stanisław Jedynak”, *ΣΟΦΙΑ. Pismo Filozofów Krajów Słowiańskich* 10 (2010): 334.

tych czasopismach teksty na temat wybranych faktów i zdarzeń z polskiej historii, kultury, relacji z sąsiadami. Podobną problematykę podejmował w opublikowanych w roku 1993 *Niewygodnych tematach*. Napisał też wstęp do pierwszego na Ukrainie wydania pracy K. Ajdukiewicza *Kierunki i zagadnienia filozofii*. W Ukrainie w roku 2007, na Uniwersytecie w Sumach, został opublikowany przekład jego skryptu *Filozofia. Ontologia, teoria poznania, logika, etyka*.

Różnorodność tematów i charakteru tych publikacji ukazuje Stanisława Jedynaka jako człowieka zaangażowanego nie tylko w wymiarze naukowym, ale też włączającego się w sprawy publiczne, szczególnie w zakresie wspierania polskiej wspólnoty narodowej i rozwijania jej tożsamości, ale też podejmowania ważkich tematów społeczno-kulturowych.

Główna problematyka badawcza

Problematyka badawcza podejmowana przez Stanisława Jedynaka sytuowała się w obrębie badań humanistycznych i społecznych, obejmując dyscypliny: historia myśli społecznej i etycznej, w tym zwłaszcza polskiej i z innych krajów słowiańskich; problemy społeczne, w skali polskiej i globalnej, wybrane zagadnienia systematyczne filozofii społecznej i etyki; filozofia i kultura Wschodu; filozofia społeczna i polityczna, filozofia religii i filozofia wychowania, tłumaczenia tekstów filozoficznych i innych. Ewolucja tej problematyki i koncentrowanie się na różnych problemach badawczych była już określana, gdy była mowa o fazach rozwojowych wyłaniających się z charakteru publikacji w kolejnych latach. W tym miejscu, abstrahując od dorobku z obszaru historii myśli, spróbuję określić idee, które S. Jedynak rozwijał w swoim własnym oglądzie ludzkiego świata i jego wyzwań. To chyba najogólniejsza pierwsza charakterystyka. S. Jedynaka interesował człowiek i jego ludzkie sprawy, przede wszystkim w wymiarze społecznym, narodowym, ale także globalnym, również w jego relacji do środowiska przyrodniczego.

Poniższe refleksje odnoszą się tylko do wybranego fragmentu dorobku, jaki S. Jedynak po sobie zostawił. Pełniejszy przegląd problematyki poszczególnych jego tekstów zawierają opracowania Anny Drabarek (podane w przypisie 1).

Ważną dla siebie problematykę społeczną rozwijał w różnych swoich większych i mniejszych pismach, także w książce *Naród, społeczeństwo, państwo*. Naród rozumiał jako przede wszystkim wspólnotę duchową, której jedność jest zbud-

wana na uczuciach, przeżyciach historycznych, tradycji, a ponadto charakteryzuje ją także wola jedności. Narodu nie można utożsamiać z państwem czy z językiem. Zagrożenie dla właściwego rozumienia narodu widział w nacjonalizmach/pannacjonalizmach (np. germanizm, panslawizm, panazjatyzm). W ramach wspólnotowości europejskiej widział miejsce dla odrębności i różnorodności poszczególnych narodów. „Świat powinien być różnorodny, tak jak różnorodny jest człowiek”⁸.

We wstępie do niej pisał: „[...] chciałbym zwrócić uwagę na problemy konsensu, tolerancji, pokutujących uproszczeń sfery aksjologicznej itd. Musimy odrobić wiele zapóźnień w stosunku do Zachodu, także w filozofii społecznej”⁹. W innej, późniejszej wypowiedzi podkreślał rangę tej książki w swoim dorobku, mówiąc o znaczeniu, jakie mają dla niego refleksje na temat natury osobowości, nieporozumień wokół wartości, zagadnień konsensu oraz tolerancji. Mówił też: „Szereg swoich tez wykładam ustami moich ulubionych filozofów społecznych, np. Sidneya Hooka, Karla Mengera. Jeśli ktoś dotrze do tych tekstów i wielu innych rozproszonych po różnych książkach, to odtworzy sobie moją koncepcję filozofii, zwłaszcza filozofii społecznej”¹⁰.

Rozważając naturę osobowości, podkreślał rolę ludzkiej twórczości i indywidualizacji. Podkreślał, że są różne przeszkody które uniemożliwiają właściwy rozwój osobowości; należą do nich także niewłaściwe struktury społeczne, nacjonalizm. W rozwoju osobowości przynależność do narodu i tradycji jest ważna, człowiek powinien kultywować tradycję. Ale nie da się tego uzgodnić z podporządkowaniem autorytetom narzucaniem jednego wzorca. „Człowiek [...] ma świadomie kształtować swe życie, ma poszukiwać swych dróg postępowania choć oczywiście powinno mu w tym pomagać otwarte, a nie despotyczne otoczenie”¹¹.

Stanisław Jedynak krytykował różne próby monopolizowania i monistycznego ujęcia wartości, nawet jeżeli jest to zwykła ludzka pokusa. Ale odrzucał też przeciwieństwo absolutyzmu, czyli relatywizm. Postulował wprowadzenie minimum aksjologicznego, obejmującego podstawowe wartości, takie jak prawda, dobro, piękno, zdrowie, bogactwo: wartości, które brzmią ogólnikowo, ale naberają niepowtarzalnej treści w konkretnym życiu. Do tych wartości dodawał

⁸ Stanisław Jedynak, *Naród, społeczeństwo, państwo. Studia z filozofii społecznej XIX i XX wieku* (Warszawa: Wydawnictwo Trio 2002), 65.

⁹ Tamże, 9.

¹⁰ „O swoim filozofowaniu mówi prof. dr hab. Stanisław Jedynak”, 335.

¹¹ Jedynak, *Naród, społeczeństwo, państwo*, 22.

jeszcze inne: wolność, sprawiedliwość, pobożność, bohaterstwo, odpowiedzialność. S. Jedynek podkreślał, że ta wielość wartości sprawia, że pojawiają się różnorodne konflikty, zarówno w życiu jednostkowym, jak i społecznym. Problem tych konfliktów jest tym bardziej istotny, że, jak twierdził, nie ma aksjologii ogólnoludzkiej, choć są aksjologie aspirujące do takiej roli. Podkreślał też, że współcześnie potrzebne jest „nowe przewartościowanie wartości”, a odwoływał się tutaj do etyki odpowiedzialności Hansa Jonasa. Uważał, że im kodeksy moralne są bardziej ogólne, tym bardziej są „pustosłowne” na ich miejsce należałoby raczej tworzyć bardziej szczegółowe kodeksy w rodzaju kodeksów ekologicznych, praw zwierząt, praw człowieka itd. Jeszcze większą wagę przypisywał możliwości przeniesienia wartości na płaszczyznę polityczną. W kwestii definiowania konsensu, S. Jedynek odwoływał się do koncepcji Giovanniego Sartoriego, który wyróżnił trzy poziomy konsensu: podstawowy, proceduralny oraz dotyczący rządów i prowadzonej polityki. S. Jedynaka interesował szczególnie konsens podstawowy. Jego założenie widział w pluralizmie, a nie w jednomyślności. Taki pluralizm da się pogodzić z akceptacją pewnych wspólnych, nawet jeśli w szczegółach różnie interpretowanych zasad. Można je rozumieć jako dobro wspólne.

Według Stanisława Jedynaka, tolerancja, gdy popatrzeć na ludzką historię, nie jest spotykana często, a gdy się już pojawia, to ma wielu wrogów. Jednocześnie jest warunkiem społecznego rozwoju, czego choćby dowodzi kondycja świata zachodniego. Tolerancja najczęściej występuje w formie negatywnej jako znoszenie czegoś. S. Jedynek akcentował jednak, że współcześnie potrzebne staje się uwzględnienie tolerancji „pozytywnej”, oznaczającej otwartość na innych, ich racje i ich stanowiska. Ponieważ tolerancja nie jest czymś dla człowieka wrodzonym, postulował potrzebę wychowania do tolerancji, pedagogiki tolerancji: „Tolerancja jako otwartość na innych nie jest czymś gotowym, zastanym, nie przychodzi do nas jako wartość dana”¹². Wartościowość tolerancji nie oznacza jednak, że może być ona bezgraniczna; raczej – S. Jedynek zgadzał się tu z Popperem – „w imię tolerancji powinno się mieć prawo do nietolerowania ludzi jawnie nietolerancyjnych”¹³.

W jednej z ostatnich większych prac – w *Marzeniach i polityce* – Stanisław Jedynek opisywał szereg „marzeń”-postulatów, jakie, jak sądził, powinny zacząć określać życie publiczne, w różnych jego formach i wymiarach: od relacji mię-

¹² Tamże, 223.

¹³ Tamże, 222.

dzyludzkich, stosunku do własnej wspólnoty i państwa, relacji międzynarodowych, aż do stosunku do środowiska przyrodniczego. W tym kontekście postulował potrzebę wytworzenia nowej etyki globalnej. W jej ramach podkreślał znaczenie zajęcia nowej postawy wobec przyrody. Dawny, narzędziowy sposób jej traktowania powinno się zastąpić nową postawą, która będzie oparta na zrozumieniu, że człowiek nie może bez niej istnieć, a jej zasoby są wyczerpywalne. Wskazywał, że początków instrumentalnego stosunku do przyrody należy szukać w „nowożytnej fascynacji możliwościami twórczymi człowieka”¹⁴. Podkreślał również, że nowego przemyślenia wymaga kwestia niezbywalnych praw człowieka. Jeżeli w tzw. prawach wolnościowych chodzi o ograniczanie zakusów instytucji państwowych wobec jednostek, to w prawach społecznościowych, nawet jeżeli panuje co do nich konsens, pojawia się wiele problemów z ich realizacją. Do tych dwóch praw powinno się jeszcze dołączyć ekologiczne prawa człowieka. S. Jedynek podkreślał, że człowiek ma prawo do „życia godnego siebie w środowisku, jakim dysponuje”¹⁵. Kolejna akcentowana przez niego kwestia to pochwała pluralistycznej interpretacji wartości, która idzie w parze z krytyką dogmatyzmu i fanatyzmu, a promuje zasadę kompromisu. S. Jedynek akcentował ideę „dobra wspólnego ludzkości”, które choć bywa różnie rozumiane, stanowi dezyderat współczesności, a obejmuje np. pokój wewnętrzny, pokój zewnętrzny, powagę czy autorytet państwa czy wspólnoty interesy państwowe, rozwój kulturalny oraz rozwój gospodarczy. W innej wcześniejszej wypowiedzi, pochodzącej z roku 1996, stwierdzał: „Potrzebne jest radykalne nowe podejście do polityki. Zamiast partykularyzmu, egoizmu państwowego potrzebne (niezbędne) jest, jeżeli ludzkość ma przetrwać, stworzenie światowego systemu politycznego, na przykład światowego parlamentu”¹⁶. Uznając, że fundamentalną ludzką wartością jest ludzka godność, twierdził, że wytworzenie globalnej etyki wymaga podjęcia konkretnych działań. „Należy wreszcie zająć się realnymi, a nie doktrynalnymi problemami etyki globalnej, a należą do nich kwestie praw ludzkich, a nie zagadkowych, «społecznych» praw natury”¹⁷. „Można mówić o pewnych dobrach niezbywalnych społeczności, np. o godnym życiu w ludzkich warunkach.

¹⁴ Stanisław Jedynek, *Marzenia i polityka* (Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2014), 57.

¹⁵ Tamże, 60.

¹⁶ *Filozofia w Lublinie*, red. Waldemar Pycka, Jarosław Mizak (Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1996), 59. Cytowana wypowiedź S. Jedyneka pochodzi z rozdziału zawierającego refleksje lubelskich filozofów na temat kryzysu współczesnej filozofii.

¹⁷ Stanisław Jedynek, „Na drodze do etyki globalnej czyli gutta cavat lapidem (kropla toczy kamień)”, w: *Idea etyczności globalnej*, red. Janusz Sekuła (Siedlce: Wydawnictwo Seculum, 1999), 51.

Dobro wspólne to także wypracowane reguły, instytucje itp.[...] kojarzy się z przyjęciem pewnego rozumienia ładu społeczno-politycznego”¹⁸.

W *Marzeniach i polityce* podkreślał też, że w życiu społecznym można obserwować dewaluację różnych szczytnych haseł i -izmów, a do tej deprecjacji przyczyniła się walenie historia XX wieku. Dlatego trzeba na nowo szukać czynników, które będą mogły większym stopniu kreować jedność społeczną i przeciwstawić się nadmiernej indywidualizacji i rozpadowi społecznej jedności. W tej roli, jak twierdził Stanisław Jedynak, może wystąpić zasada solidaryzmu społecznego i obywatelskiej życzliwości.

Stanowisko filozoficzne i uczniowie

W celu określenia najogólniejszych cech charakteryzujących stanowisko filozoficzne Stanisława Jedynaka, odwołam się do jego własnej wypowiedzi: „Jeśli idzie o moje poglądy filozoficzne, to słusznie napisała moja pierwsza doktorantka i mój pierwszy doktor, prof. Anna Drabarek w *Polskiej Filozofii Powojennej* (t. III): «W filozofii profesor Stanisław Jedynak reprezentuje szeroko rozumiany nurt humanizmu połączony z tradycją metodologiczną pozytywizmu (od D. Hume’a do szkoły analitycznej). Stara się w swoich rozważaniach ujmować zagadnienia filozoficzne w możliwie szerokiej perspektywie historycznej i społecznej. Troszczy się o to, by w teoriach i rozprawach filozoficznych nie zgubić człowieka, nie zapomnieć o jego wolności i godności. W etyce Stanisław Jedynak jest przeciwnikiem uniwersalnych i idealnych systemów wartości. Skłania się tym samym ku sytuacjonizmowi etycznemu, gdyż uważa, że człowiek winien kierować się swoim działaniem racjami wynikającymi z rozpoznania konkretnej sytuacji życiowej. Relacje jednostki z otoczeniem, a więc z przyrodą, kulturą i społeczeństwem, mają wpływ na nasze decyzje i jednocześnie podsuwają różne możliwości wyboru. Można więc sądzić, że skoro Jedynak kwestionuje potrzebę formułowania ogólnych reguł, to bardziej mu odpowiada minimalizm niż maksymalizm etyczny»”¹⁹. O swoim rozumieniu filozofii mówił, że dzięki filozofii można „w potoku zdarzeń i teorii zachować trzeźwą głowę”, „mieć dystans i być krytycznym”²⁰.

¹⁸ Tamże, 57-58.

¹⁹ „O swoim filozofowaniu mówi prof. dr hab. Stanisław Jedynak”: 335.

²⁰ *Filozofia w Lublinie*, 17.

Stanisław Jedynek wypromował 27 doktorów, w tym: Anna Drabarek – *Etyka szkoły lwowsko-warszawskiej* (1986); Lech Zdybel – *Myśl społeczno-etyczna Narodowej Demokracji* (1989); Leszek Gawor – *Filozofia społeczna Feliksa Koniecznego* (1989); Krzysztof Kosior – *Antynomie ludzkiego działania. Aksjologia Th. Szasza i R. D Lainga* (1990); Anna Łukowska – *Literatura obozowa a aksjologia* (1992); Marek Szymański – *Filozofia Siankary* (1999); Mariola Kuszyk-Bytniewska – *Filozofia kultury F. Znanieckiego* (2001); Leszek Krusiński – *Marsyliusza z Padwy Defensor pacis – wprowadzenie w główne idee* (2002);

Część z tych osób uzyskała później stopnie doktora habilitowanego, jedna tytuł profesora. Siedem wymienionych osób pracuje lub pracowało na Wydziale Filozofii i Socjologii, kontynuując w swoich badaniach naukowych inspiracje, jakie zaczerpnęli w okresie współpracy z prof. S. Jedynekim, w ramach przygotowywanych prac doktorskich. Na WFiS pracują obecnie następujące osoby: Krzysztof Kosior i Marek Szymański – obecnie w Katedrze Historii Filozofii i Filozofii Porównawczej, Mariola Kuszyk-Bytniewska – w Katedrze Estetyki i Filozofii Kultury. Pracowali na WFiS: Anna Drabarek (obecnie w Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie); Lech Zdybel (obecnie na emeryturze); Leszek Gawor (obecnie na Uniwersytecie Rzeszowskim); Anna Łukowska; dr Leszek Krusiński (zmarł w 2017 roku). W wyniku zmian strukturalnych nie funkcjonuje obecnie na WFiS odrębna jednostka, która miałaby w nazwie „myśl społeczną”. Problematyka ta jest jednak kontynuowana w ramach badań prowadzonych w różnych katedrach.

W roku 2018 opublikowane zostało opracowanie (pod redakcją Jolanty i Lecha Zdyblów) *Uomo Universale. Rozważania o człowieku, społeczeństwie i wartościach poświęcone pamięci Profesora Stanisława Jedyneka*. Podsumowanie dorobku naukowego Profesora, oprócz opracowań już wymienianych, można także znaleźć w szkicu Magdaleny Michalik-Jeżowskiej *Wspomnienie o Profesorze Stanisławie Jedyneku*²¹.

Ci, którzy znali osobiście prof. Stanisława Jedyneka, podkreślają jego życzliwość wobec innych, zainteresowanie drugim człowiekiem i jego sprawami, skromność. Sam Stanisław Jedynek, jakby podsumowując swoją działalność, powiedział: „Starałem się coś zrobić w miarę moich możliwości. Sądzę, że te słowniki, które udało mi się wydać, mogą się na coś przydać. Chciałbym, aby praca

²¹ Magdalena Michalik-Jeżowska, „Wspomnienie o Profesorze Stanisławie Jedyneku (1939-2015)”, *ΣΟΦΙΑ. Pismo Filozofów Krajów Słowiańskich* 15 (2015): 429-434, <https://doi.org/10.15584/sofia.2015.15.42>

przez nas podjęta w trudnych niewdzięcznych czasach była dobrze kontynuowana przez naszych następców w normalnych warunkach, gdy łatwiejszy jest dostęp do książek, do kontaktów międzynarodowych, do całego świata Internetu. [...] przychodzą nowi ludzie i nowe pokolenia i przesłaniają swymi dokonaniami dokonania swoich poprzedników. Taki jest istotnie porządek świata. Niech tak będzie”²².

Bibliografia

- Drabarek Anna. 2001. „Stanisław Jedynek”, *Edukacja Filozoficzna* 32: 174-176.
- Drabarek Anna. 2005. „Stanisław Jedynek”. W: *Polska filozofia powojenna*, red. Witold Mackiewicz, t. 3, 127-144. Warszawa: Agencja Wydawnicza Witmark.
- Filozofia w Lublinie*. 1996. Red. Waldemar Pycka, Jarosław Mizak. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Jedynek Stanisław. 2014. *Marzenia i polityka*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Jedynek Stanisław. 1999. „Na drodze do etyki globalnej czyli gutta cavat lapidem (kropla toczy kamień)”. W: *Idea etyczności globalnej*, red. Janusz Sekuła, 50-59. Siedlce: Wydawnictwo Seculum.
- Jedynek, Stanisław. 1986. *Bogowie, władcy i zwykli ludzie*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Jedynek Stanisław. 2014. *Marzenia i polityka*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Jedynek Stanisław. 2002. *Naród, społeczeństwo, państwo. Studia z filozofii społecznej XIX i XX wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Trio.
- Kopciuch Leszek. 2009. „Profesor Stanisław Jedynek”. *Lumen Poloniae* 1: 7-17.
- Michalik-Jeżowska Magdalena. 2015. „Wspomnienie o Profesorze Stanisławie Jedynaku (1939-2015)”, *ΣΟΦΙΑ. Pismo Filozofów Krajów Słowiańskich* 15: 429-434, <https://doi.org/10.15584/sofia.2015.15.42>
- „O swoim filozofowaniu mówi prof. dr hab. Stanisław Jedynek”. 2010. *ΣΟΦΙΑ. Pismo Filozofów Krajów Słowiańskich* 10: 333-342.
- Polish Axiology: the 20th century and beyond*. 2002. Ed. by Stanisław Jedynek. Washington: The Council for Research in Values and Philosophy.

²² „O swoim filozofowaniu mówi prof. dr hab. Stanisław Jedynek”: 341.

- Zdybel Jolanta, Lech Zdybel. 2015. „Stanisław Jedynek (1939-2015)”, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio I: Philosophia – Sociologia* XL(1): 134-135.
- Zdybel Jolanta, Lech Zdybel. 2018. „Bibliografia prac Profesora Stanisława Jedyneka”. W: *Uomo universale. Rozważania o człowieku, społeczeństwie i wartościach poświęcone pamięci Profesora Stanisława Jedyneka*, red. Jolanta Zdybel, Lech Zdybel, 21-47. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Zdybel Lech. 1999. „Bibliografia prac Prof. dr. hab. Stanisława Jedyneka”. W: *Hominem quero. Studia z etyki, estetyki, historii nauki i filozofii, historii myśli społecznej. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Stanisławowi Jedynekowi*, red. Anna Drabarek i Stefan Symotiuk, 11-31. Lublin: Wydawnictwo UMCS.

Streszczenie

W artykule prezentuję najważniejsze idee filozoficzne rozwijane przez Stanisława Jedyneka (1939-2015). Po przedstawieniu informacji biograficznych koncentruję się na omówieniu problematyki jego wybranych publikacji z obszaru: filozofii Wschodu, historii zachodniej (głównie anglosaskiej) myśli społecznej i etycznej; polskiej myśli społecznej, etycznej i aksjologicznej; historii społecznej i etycznej myśli krajów Europy Środkowo-Wschodniej; wybranych zagadnień systematycznych filozofii społecznej i etyki; kondycji współczesnego społeczeństwa, polityki i kultury jako takiej; filozofia wychowania. Następnie omawiam inne idee rozwijane przez S. Jedyneka, w tym zwłaszcza jego poglądy na naród, tolerancję oraz wartości. Wskazuję, że stanowisko filozoficzne S. Jedyneka charakteryzuje m.in.: humanizm, metodologia pozytywistyczna, sytuacjonizm etyczny, krytyka etycznego uniwersalizmu. Na koniec omawiam wpływ S. Jedyneka na rozwój kadru naukowej Wydziału Filozofii i Socjologii UMCS.

Słowa kluczowe: Stanisław Jedynek, historia etyki, historia myśli społecznej, filozofia Wschodu, filozofia polska, filozofia krajów słowiańskich, filozofia wychowania, humanizm, etyczny sytuacjonizm, Wydział Filozofii i Socjologii UMCS, Instytut Filozofii UMCS

Stanisław Jedynek: Historian of Ethics and Social Thought, Researcher of the Philosophy of Central and Eastern European Countries

Summary

This article presents the most important philosophical ideas developed by Stanisław Jedynek (1939–2015). After providing biographical information, I discuss selected publications in the following areas: Eastern philosophy; Western (mainly Anglo-Saxon) social and ethical thought; Polish social, ethical and axiological thought; the social and ethical history of Central and Eastern European countries; selected issues of systematic social philosophy and ethics; the condition of contemporary society, politics and culture; philosophy of education. Then Jedynek's other ideas, particularly his views on the nation, tolerance and values, are demonstrated. Jedynek's philosophical stance is unmistakably humanistic, with a clear positivist methodology, ethical situationism and a resounding critique of ethical universalism. The article concludes with an analysis of Jedynek's impact on the academic community at the Faculty of Philosophy and Sociology at UMCS.

Keywords: Stanisław Jedynek, history of ethics, history of social thought, Eastern philosophy, Polish philosophy, Slavic philosophy, philosophy of education, humanism, ethical situationism, Faculty of Philosophy and Sociology at UMCS, Institute of Philosophy at UMCS.